

Els grups de renovació pedagògica, avui

En els darrers anys s'ha covat, des dels centres d'ensenyament, des de diversos col·lectius i també en alguns casos amb l'ajut i l'estímul de l'administració educativa, un impuls nou a la innovació. El Grup de Mestres del Ripollès, el Col·lectiu d'Ensenyants de la Garrotxa, el Moviment de Renovació Pedagògica de Girona, el Moviment de Renovació Pedagògica de l'Alt Empordà, així com la Fundació Josep Pallach i la Càtedra de Renovació Pedagògica impulsada per la Universitat de Girona i l'Ajuntament de la Vall d'en Bas (Can Trona), amb tota la seva història —més curta o més llarga— al darrere, representen bé aquesta eferlescència.

Text > **DAVID PUJOL I FABRELLES**, mestre, doctor en pedagogia i director de la revista *Perspectiva Escolar*

«**L**a renovació pedagògica, la innovació educativa que val la pena, des del meu punt de vista, és la pràctica humil, en aquests temps tan predisposats a l'espectacularitat, gairebé anònima, íntima, en aquests temps de transparència i de pèrdua de la privacitat. És el projecte, el procés, que es construeix dia a dia, probablement no de manera lineal, perquè és reflexiu i crític, perquè a vegades les hipòtesis més plausibles no acaben de funcionar; que té ànima, que no és un discurs après per enlluernar i vendre, que no és una aparença per quedar bé, sinó que es transmet per mitjà de l'atmosfera creada, de la passió encarnada, de la serenitat que s'encomana. El canvi que fructifica és el que s'edifica sobre bases sòlides, que no renega de la tradició, sinó que l'estudia, la recrea i la vivifica; és el que funciona sobre l'estudi i la formació permanent, perquè no hi ha dues criatures iguals ni dos problemes calcats; és el que dialoga, col·labora, intercanvia, comparteix i contrasta amb altres professionals disposats a treballar bé i a deixar el món una mica millor de com l'han trobat.»

L'autor d'aquestes paraules és Xavier Besalú i Costa, mestre i doctor en ciències de l'educació, i formen part del seu discurs de recepció com a membre nu-

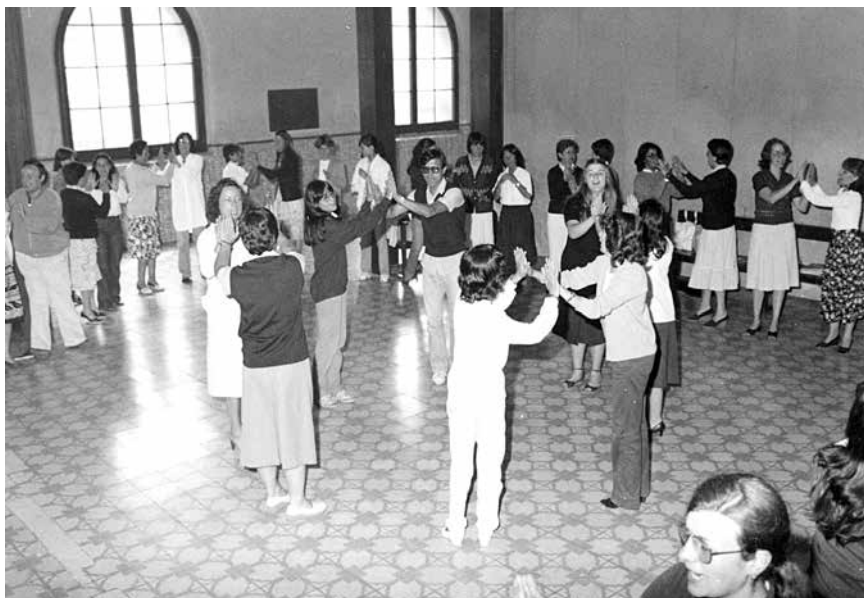

>> El professor de la UdG Xavier Besalú i Costa fent el discurs de recepció com a membre numerari de l'Institut d'Estudis Catalans titulat «La renovació pedagògica a la Catalunya del segle XXI», a Barcelona, el 17 de desembre de 2019. (Foto: EVA GODÀS)

merari de l'Institut d'Estudis Catalans, el 17 de desembre de 2019; un text que va ser publicat en forma d'opuscle per part de la Secció de Filosofia i Ciències Socials. És una síntesi que caldria emmarcar perquè retrata amb precisió

què és això que tradicionalment s'ha anomenat *renovació pedagògica* i que ara, més modernament, hem començat a anomenar *innovació educativa*.

Però comencem pel començament. L'eferlescència actual favorable al

>> Una activitat pràctica a les Jornades Pedagògiques del Ripollès, l'any 1982, organitzades pel Grup de Mestres del Ripollès. (Foto: SALOMÓ MARQUÈS)

canvi educatiu no ha nascut pas com un bolet, sinó que ve de lluny. Tal com assenyala el mateix Besalú en la seva ponència, al llarg del segle xx hi ha hagut dues grans etapes renovadores: l'una impulsada, sobretot, per la Mancomunitat de Catalunya i l'Ajuntament de Barcelona, que va fer eclosió durant la Segona República, i l'altra, molt diferent de l'anterior, que va de 1939 fins a l'època democràtica. Besalú no parla, suposo que perquè van ser minoritàries, d'algunes experiències interessants de finals del segle XIX, com el paper d'alguns mestres públics rurals (Antoni Balmanya o Gregori Artizà, per exemple) i el d'alguns mestres que van treballar per la catalanització de l'escola (citem només Francisco Flos i Calcat i Salvador Genís).

L'objectiu d'aquest article, però, no és pas explicar el passat, sinó fer un repàs dels moviments de renovació pedagògica actuals de les comarques gironines. Ens fixarem, doncs, en el Grup de Mestres del Ripollès, en el Col·lectiu d'Ensenyants de la Garrotxa, en el Moviment de Renovació Pedagògica de Girona, en el Moviment de Renovació Pedagògica de l'Alt Empordà, en la Fundació Josep Pallach i, finalment, en la Càtedra de Renovació Pedagògica que han impulsat la Universitat de Girona (UdG) i l'Ajuntament de la Vall d'en Bas. Actualment, sota el paraigua de la Federació de Moviments de Renovació Pedagògica (presidida per Pilar Gargallo), a Catalunya

hi ha més d'una trentena d'entitats federades.

Grup de Mestres del Ripollès

El Grup de Mestres del Ripollès, juntament amb el Col·lectiu d'Ensenyants de la Garrotxa, és l'associació de docents més antiga de les comarques gironines, ja que ha treballat, amb alguns alts i baixos, durant els últims quaranta anys. Agrupa una cinquan-

tena de professionals de les escoles públiques i concertades de la comarca. Els promotors van començar als anys vuitanta organitzant unes jornades pedagògiques a l'inici de l'estiu, que de seguida van desembocar en l'escola d'estiu actual, que ja ha assolit la trenta-vuitena edició. Eva Farrés, directora de l'Escola Tomàs Raguer de Ripoll i actual presidenta del Grup de Mestres, explica que «la tossuderia d'algunes de les persones del grup ha fet possible aquesta continuïtat en el temps» i que «ara el repte que tenim és que entri gent jove a la junta. Hem intentat de maneres diverses que hi hagi relleu generacional, però costa molt. A vegades s'apropa alguna persona jove i ens pregunta quant es cobra per fer aquesta feina. Quan els diem que és una feina de voluntariat, no ho acaben d'entendre...».

El Grup de Mestres del Ripollès ha organitzat, també, alguns berenars pedagògics durant l'any; fa col·laboracions amb la Federació de Moviments de Renovació Pedagògica de Catalunya (com el projecte «Educació 360», en col·laboració amb la Fundació Bofill); i alguns assessoraments puntuals, quan se li demana la col·laboració. Finalment, cal dir que el document *El compromís ètic del professorat* (una mena de codi deontològic de la profes-

>> Àpat de cloenda de la IX Escola d'Estiu de la Garrotxa, el 1988. Hi podem veure Josep Cuní i Irene Rigau, entre d'altres. (Foto: COL·LECTIU D'ENSENYANTS DE LA GARROTXA)

>> Presentació pública del Col·lectiu de Mestres de la Garrotxa, l'any 1987. D'esquerra a dreta: Joan Torres, Rosa Manel·la, Carles Oller, Mariàngels Plana, Jordi Espadalé i Maria Navarra. (Foto: COL·LECTIU D'ENSENYANTS DE LA GARROTXA)

sió) va ser promogut per la Federació de Moviments de Renovació Pedagògica a partir d'una proposta llançada l'any 2009 pel Grup de Mestres del Ripollès. «Els docents de la comarca saben que hi som, i que poden comptar amb nosaltres quan els cal una ajuda», conclou Eva Farrés.

Col·lectiu d'Ensenyants de la Garrotxa

Va ser fundat a la dècada dels setanta amb el nom de Grup d'Ensenyants de la Garrotxa, amb l'objectiu d'incidir en la renovació pedagògica i de fer una escola catalana, activa i arrelada a l'entorn. M'ho expliquen Jordi Espadalé, Carles Oller i Neus Sau, membres destacats d'aquesta associació garrotxina, en una trobada que hem organitzat en un conegut local d'Olot; els dos primers ja són jubilats, però continuen al peu del canó. Entre les activitats més rellevants que van dur a terme com a Grup d'Ensenyants de la Garrotxa hi ha les escoles olotines d'ensenyants (del 1977 al 1980) i la col·laboració en la realització dels itineraris pedagògics de la zona volcànica. En un moment en el qual encara no es

feia servir el concepte de *pedagogia ambiental*, aquests itineraris didàctics van suposar una experiència innovadora. Jordi Espadalé, per exemple, explica que aquests començaments li van ser molt útils quan es va fer càrrec de dirigir el Camp d'Aprenentatge de la Garrotxa.

L'any 1983, el Grup d'Ensenyants es va convertir en el Col·lectiu de Mestres, i el 1984 organitzà una setmana pedagògica d'estiu, embrió de les futures escoles d'estiu. El 1987 es va constituir legalment com a entitat jurídica pròpia i el 2017 l'associació passà a denominar-se Col·lectiu d'Ensenyants de la Garrotxa, el nom que té en l'actualitat. Del 1985 fins al 1999 van organitzar una quinzena d'escoles d'estiu. En una reunió que va tenir lloc a començament de l'any 2000, es va acordar deixar d'organitzar-les per diversos motius: decreixement del nombre d'assistents, desgast dels organitzadors, complicacions burocràtiques... L'any 2016, després de setze anys d'aturada, es van tornar a organitzar, i fins avui.

A banda de l'escola d'estiu, que és l'activitat més important, programada

normalment durant la primera setmana de juliol, també organitzen benenars pedagògics (un per trimestre) i sessions esporàdiques de cinema pedagògic en col·laboració amb el Cine Club Olot. També, quan cal, es fa un manifest per donar l'opinió col·lectiva d'algun tema d'actualitat o espinós.

És destacable, per la qualitat i per la permanència al llarg dels anys, la publicació de la revista semestral *Traç*, de la qual fan una àmplia difusió. A Carles Oller li brillen els ulls quan parla d'aquesta publicació, perquè és de les persones que hi ha gastat (*gratis et amore*) més energies. Hi ha l'editorial, entrevistes, notícies del col·lectiu docent, una secció que dona veu a una escola, dues cartes adreçades al conseller o consellera d'Ensenyament de torn, un acudit, un article d'opinió punyent, una pàgina de psicopedagogia, unes recomanacions de llibres i altres materials, diversos apunts històrics...

El cas de Girona

Tal com s'explica en el manifest fundacional, el Moviment de Renovació Pedagògica de Girona té una llarga

V ESCOLA D'ESTIU

de les
Comarques de Girona

PER LA NOVA ESCOLA CATALANA

Del 4 al 15 de Juliol
ESCOLA NORMAL
Girona

>> Programa de la V Escola d'Estiu de les comarques de Girona, l'any 1977.

(Foto: SALOMÓ MARQUÈS)

tradicció, que es va estroncar temporalment als anys noranta. El 1971 s'havia celebrat la primera escola d'estiu, i el 1979 va néixer el Moviment de Mes-

tres per a una Escola de Catalunya. La voluntat de fer-lo renéixer va sorgir a les II Jornades Repensem l'Escola, organitzades per la Fundació SER.GI

l'any 2012. Els principis que orienten aquesta associació, creada després d'algunes reunions preparatòries a principi de 2013, són les següents: una mirada positiva d'acompanyament cap als infants i joves; una reivindicació de l'escola pública, democràtica, laica, coeducativa i arrelada a l'entorn i a l'actualitat; una defensa de l'escola catalana, entesa com a model de coneixement de la llengua i la cultura del país i de convivència amb altres llengües presents a l'entorn i, finalment, una aposta decidida per la igualtat d'oportunitats, la inclusió social i cultural, l'equitat i la compensació davant de les desigualtats econòmiques o socials.

Qui m'explica tot això és Albert Quintana, professor de secundària i coordinador del moviment, que també forma part de l'equip motor de la Federació de Moviments de Renovació Pedagògica. Em comenta que l'any 1983, en un congrés celebrat a la vila de Roses, es van establir les bases i es

>> Celebració del primer curs del Moviment de Renovació Pedagògica de Girona, l'11 de juny de 2013, al Centre Cultural La Mercè.

(Foto: MOVIMENT DE RENOVACIÓ PEDAGÒGICA DE GIRONA)

>> Regina Requena, M. Àngels Santamaria, Roser Giró, Xavi Dausà i Meritxell Marí, docents de Figueres i de Roses participants en el congrés «L'escola parla!», el juliol de 2015. (Foto: M. ÀNGELS SANTAMARIA)

van definir les funcions dels grups de renovació pedagògica. I que el 1985, a Lleida, a conseqüència de la feina que s'havia fet a Roses, es va constituir la Federació de Moviments.

«El paper dels grups de renovació pedagògica ha de ser el debat pedagògic. Actualment es fa molta formació, des de diferents instàncies, molt dirigida a temes pràctics. Però, ens plantejem quin sentit té avui l'educació? Quin ha de ser el paper del mestre, en la nostra societat? Volem treballar, malgrat que no sigui fàcil, en aquests debats de tipus més reflexiu. Es tracta d'establir una línia de més profunditat que orienti la feina del dia a dia en els centres educatius. També, malgrat les línies de col·laboració que hi ha obertes amb el Departament d'Ensenyament, volem mantenir, sigui com sigui, la nostra independència per tal de poder ser crítics i reivindicatius quan convé», explica Albert.

El moviment treballa per crear espais de trobada per posar en comú experiències interessants i bones pràctiques (connectant amb les converses pedagògiques que s'havien fet durant el primer terç del segle xx), per impulsar debats educatius (sobre el model lingüístic, sobre els horaris educatius, sobre la personalització de l'aprenentatge...) i per defensar el model d'escola catalana a partir de la convicció que «l'educació és política», per fer servir el títol d'un llibre de Jaume Carbonell. Albert també destaca la col·laboració en el suplement *L'Aula* del *Diari de Girona*, la participació en la plataforma Som Escola i en el Marc Unitari de la Comunitat Educativa (MUCE), que té com a objectiu defensar una educació pública, inclusiva, gratuïta, catalana, laica i coeducativa, enfocada a la igualtat d'oportunitats i adequadament finançada. També col·labora amb el Secretariat d'Escola Rural de Catalunya, que durant aquests darrers

anys ha estat coordinat pel mestre empordanès Miquel Payaró.

Un dels projectes importants en el qual treballa l'entitat és el de l'«Educació a temps complet», més conegut aquí com a «Educació 360». Es tracta d'una aliança entre la Federació de Moviments de Renovació Pedagògica, la Diputació de Barcelona i la Fundació Jaume Bofill que proposa una perspectiva global de l'educació, que tingui en compte que s'aprèn i s'educa arreu, al llarg i a l'ample de la vida. «És un projecte que connecta amb la vella idea de les ciutats educadores i amb els plans educatius d'entorn (ara reconvertits en plans 0-20), promoguts pel Departament d'Ensenyament. «Educació 360» vol ser una síntesi que relacioni totes aquestes idees amb l'objectiu de fer possible que els espais no lectius de l'escola i l'institut formin part del projecte educatiu del centre. En diem *ecosistema educatiu local*», explica Quintana.

En aquests moments, a les comarques gironines hi ha quinze municipis adherits al projecte «Educatió 360», dels quals vuit ja han començat a actuar: Begur, Cassà de la Selva, Celrà, Figueres, Girona, la Vall d'en Bas, Olot, Palafrugell, Palamós, Ripoll, Sant Feliu de Guíxols, Sant Julià de Ramis, Santa Coloma de Farners, Salt i Sils. La Diputació de Girona, sota l'ègida del mestre i diputat Josep Piferrer (alcalde de Palafrugell), està interessada en aquest projecte i sembla que s'hi implicarà d'una manera o altra.

Recuperació a l'Alt Empordà

Amb Júlia Bardera, presidenta del Moviment de Renovació Pedagògica de l'Alt Empordà i mestra a l'Escola Josep Pous i Pagès de Figueres, i Anna Serra, vocal de l'associació i cap d'estudis de l'Escola Mare de Déu del Mont de Vilafant, ens trobem al bar La Pau

de Figueres per parlar d'aquesta jove entitat. M'expliquen que el juliol de l'any 2015, des del Servei Educatiu de l'Alt Empordà, es va organitzar el congrés «L'escola parla!», que va aplegar més de quatre-cents docents. Aquesta activitat va ser l'esca que va fer decidir alguns docents a continuar creant xarxa i recuperar un moviment de renovació pedagògica que ja havia existit a la comarca del 1983 al 1994.

Actualment l'entitat té uns cent cinquanta socis, majoritàriament d'infantil i primària. «A secundària ens és més complicat arribar-hi, tot i que hem reconvertit les escoles d'estiu, que han evolucionat d'un caràcter més temàtic a un de més transversal, per mirar que sempre hi hagi algun tema que interessi a tot el col·lectiu docent», explica Júlia. Fins ara han organitzat quatre escoles d'estiu, alguns berenars pedagògics (reconvertits recentment

XVII ESCOLA D'ESTIU DE L'ALT EMPORDÀ

DEL 30 DE JUNY AL 3 DE JULIOL DE 1997

CENTRE SOCIAL DE CABANES

El mestre de miryons, segons una aca d'ofici del set-cents.

Generalitat de Catalunya
Departament d'Ensenyament

Grup de
Escoles
de l'Alt Empordà

>> Programa de la XVII Escola d'Estiu de l'Alt Empordà, l'any 1997. (Foto: DAVID PUJOL)

>> Acte de presentació de l'Any Pallach, el 15 de gener de 2020, a la sala d'actes del Teatre Municipal de Palafrugell. (Foto: JOSEP M. SOLER)

>> Acte de presentació de la Càtedra de Renovació Pedagògica, a la Vall d'en Bas, el 13 de desembre de 2019. D'esquerra a dreta: Mar Camacho (directora general d'Innovació), Quim Salvi (rector de la UdG), Lluís Amat (alcalde de la Vall d'en Bas), Marti Fonalleras (delegat dels Serveis Territorials d'Ensenyament a Girona), Jordi Feu (director de la Càtedra) i Anna Bach (regidora d'Educació de la Vall d'en Bas). (Foto: AJUNTAMENT DE LA VALL D'EN BAS)

en dissabtes pedagògics) i algunes conferències al llarg del curs. La majoria d'activitats, tret de l'escola d'estiu, s'ofereixen gratuïtament.

Anna Serra explica que van començar la primera escola d'estiu amb cent vint participants i que en aquesta darrera edició, però, eren només la meitat. «Els que venen agraeixen que no s'hagin de desplaçar a Girona o a Barcelona per fer formació, i estan contents amb el que els oferim des de l'Alt Empordà, però a mi em fa la sensació que quan arriba el 30 de juny molts mestres desconnecten, diuen "S'ha acabat" i comencen vacances», continua Anna.

En un moment de la conversa surt el projecte «Escola Nova 21», impulsat per la Fundació Jaume Bofill, i Anna i Júlia me'n donen la seva opinió: «A la primera reunió que vam anar de la Federació de Moviments de Renovació Pedagògica, a Barcelona, la participació o no en aquest projecte d'"Escola Nova 21" ja va ser objecte de debat. Hi havia un sector que defensava que calia participar-hi, perquè era renovació pedagògica, però, en canvi, un altre sector opinava el contrari, que si no es donaven les mateixes oportunitats a totes les escoles, el projecte no tenia sentit i no el veien bé. Aquell dia

hi va haver molt de debat al voltant d'aquest tema».

En un moment de la conversa s'hi incorpora Esther Garcia, mestra de Navata, que és vocal del moviment alt-empordanès i hi fica cullerada: «Tenim una escola del segle passat amb uns alumnes que són del segle que ve i, per tant, ens hem d'adaptar. A les escoles hi ha d'haver un canvi, és clar. Ara, que calgui treure allò que ja funciona, això no. Per què, a vegades, fem trontollar-ho tot, si treballem d'una manera que ja obté bons resultats? Estic a favor de la innovació, però després d'haver fet formació i d'haver-hi reflexionat. I no es fa prou, això; costa molt».

Fundació Josep Pallach

La Fundació Josep Pallach, que va ser batejada amb aquest nom per homenatjar el pedagog gironí, agrupa diverses persones que pensen que la responsabilitat de la millora educativa és compartida, per això el lema de la fundació palafrugellenca és: «Tothom educa, s'educa tothom; fem xarxa». A la pàgina web expliquen que la cooperació, la complementarietat i la formació mútua de les persones implicades en el món educatiu afavoreixen la confiança entre uns i altres i creen lligams eficaços.

La idea de crear la fundació data de finals del 2009 i la proposta sorgeix de la necessitat de trobar espais estables de transversalitat que, des d'una perspectiva global, puguin complementar aquelles accions educatives que ja es porten a terme des de les administracions i des d'altres institucions. Des d'un principi la família Pallach va col·laborar en la proposta i va voler que el record de les idees, de la tasca i del compromís de Josep Pallach fos l'eix vertebrador de la fundació.

De les activitats i col·laboracions que han portat a terme en aquests darrers anys destaquen la convocatòria dels Premis d'Educació Josep Pallach (en col·laboració amb els ajuntaments de Figueres, Palafrugell i Begur), la publicació d'un butlletí informatiu, la promoció d'un programa de lectura per a l'èxit educatiu i l'organització d'algunes tertúlies de caràcter pedagògic a Palafrugell i la Bisbal, així com de diverses jornades de professionals i equips d'infància i adolescència de la comarca del Baix Empordà, entre d'altres.

Càtedra de la UdG

Una càtedra és una unitat orgànica de les universitats (com ho són les facultats, els estudis, els departaments o els instituts de recerca) l'objectiu de la qual és treballar i divulgar un tema específic, amb la complicitat del territori més proper. La Càtedra de Renovació Pedagògica, dirigida pel doctor Jordi Feu, coordinada pel professor Albert Torrent i promoguda per la UdG i l'Ajuntament de la Vall d'en Bas, és una de la trentena de càtedres que actualment té la universitat gironina.

Entre els seus objectius figura la promoció de la investigació en l'àmbit de la renovació pedagògica, la formació a través de seminaris monogràfics, la difusió de materials relacionats amb l'àmbit d'estudi, l'assessorament a centres educatius que vulguin iniciar projectes renovadors i, finalment, la transferència de coneixement a través de l'organització de conferències, presentacions de llibres, debats, etc. relacionats amb la innovació educativa.

El professor Jordi Feu explica que un dels objectius concrets de la Càtedra és elaborar un mapa de la renovació pedagògica: «El Departament

>> Participants in the act of celebration of the thirty years of the first rural school zones, at the school El Frigolet de Porqueres, on 29 February 2020.

(Foto: ASSUMPTA DURAN)

d'Ensenyament, a la seva pàgina web, està construint un mapa d'experiències innovadores. Està bé, aquesta iniciativa, però amb la càtedra voldríem anar una mica més enllà. Per a nosaltres una escola renovadora és la que es planteja un canvi de manera integral: des de la visió de l'infant, la metodologia, el concepte del mestre, l'estil de direcció, la participació de les famílies, l'avaluació, la concepció del temps i de l'espai...».

El director de la Càtedra de Renovació Pedagògica valora molt els centres educatius que estan ben fonamentats pedagògicament, que tenen uns mestres amb una certa estabilitat que estan disposats a donar un plus de voluntarisme i que, sobretot, donen un valor important a l'esforç, al coneixement i a la cultura. «Una escola no pot renunciar mai a ser un palau de cultura. És una idea noucentista. Si només ens quedem amb la idea que el nen no pateixi, que sigui feliç i que es desplegui com ell vulgui, ens quedem amb molt poca cosa. El gran repte és com s'equilibra el fet de convertir l'escola en un entorn vivencial d'aprenentatge diferent del que tenim ara però que, a la vegada, sigui un espai de cultura inqüestionable», conclou Jordi.

Una pràctica fràgil i lenta

Aquest article seria incomplet si no féssim referència als nombrosos equips de mestres i professors de centres educatius que s'esforcen per anar millorant la seva feina diària, que es formen contínuament i que s'ocupen i es preocupen pels infants que tenen a càrrec seu. No tenen gaire veu a l'àgora pública, però són més dels que ens pensem. En aquest sentit, la mestra ripollesa Eva Farrés afirma que «hi ha mestres que estan treballant molt, i bé», tot i que també és un punt crítica: «No podem deixar de dir que n'hi ha alguns que es penegen medalles d'innovadors quan en realitat no és així. La paraula *innovació*, a vegades, es fa servir massa gratuïtament; potser és que a mi les etiquetes no m'agraden, ni per bé ni per mal».

Hauríem d'esmentar, abans d'acabar, els serveis educatius i els centres de recursos pedagògics comarcals, que sovint ajuden els moviments de mestres i que han tingut un protagonisme interessant a l'hora de promoure intercanvis d'experiències entre docents. També algunes xarxes, presencials i virtuals, que amb l'ajuda de l'Institut de Ciències de l'Educació de la UdG i de l'Associació de Mestres Rosa Sensat han organitzat

formacions i intercanvis interessants. I, finalment, el Gabinet de Materials i de Recerca per a la Matemàtica a l'Escola, ubicat a la biblioteca del Barri Vell de la UdG, que va ser creat l'any 2001 per la professora M. Antònia Canals com a espai de reflexió de pràctica entorn de l'ensenyament de les matemàtiques a l'escola en les etapes d'infantil, primària i primer cicle de secundària.

He començat el reportatge amb unes paraules del mestre i pedagog Xavier Besalú (bon amic, *passer le mot*), i l'acabaré de la mateixa manera, a tall de resum: «Una innovació educativa forma part, explícitament o implícitament, d'una tradició pedagògica, que ajuda a fer-ne visibles les prioritats i finalitats, els supòsits i èmfasis, i demana un esforç de reflexió i revisió permanents. I, com sembla evident, la innovació educativa ha de connectar amb les necessitats detectades, amb les preocupacions manifestades, ha de tenir i generar recursos (materials, personals, temporals, formatius...) per fer-se efectiva, i necessita un lideratge, un grup que la impulsi, que generi complicitats. La innovació educativa és, en definitiva, una pràctica fràgil, imprevisible i lenta».